

Бабірад-Лазунін В.О., аспірант,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
м. Київ

Методологічні засади та механізм формування сукупності товарів-представників для оцінювання умов зовнішньої торгівлі товарами України

У статті розроблені методологічні засади та механізм формування сукупності товарів-представників для оцінювання умов зовнішньої торгівлі товарами України. За допомогою української класифікації зовнішньоекономічної діяльності виділяються 3 етапи формування основного масиву на основі методу декомпозиції. Проводиться аналіз структури зовнішньої торгівлі товарами України. Обираються товарні розділи, групи та категорії-представники для подальшого оцінювання умов торгівлі товарами України.

Ключові слова: експорт, імпорт, структура зовнішньої торгівлі, статистика зовнішньої торгівлі, декомпозиція, механізм відбору.

В статье описываются методологические основы и механизм формирования совокупности товаров-представителей для оценки условий внешней торговли товарами Украины. С помощью украинской классификации внешнеэкономической деятельности выделяются 3 этапа формирования основного массива на основе метода декомпозиции. Проводится анализ структуры внешней торговли товарами Украины. Избираются товарные разделы, группы и категории-представители для дальнейшего оценивания условий торговли товарами Украины.)

Ключевые слова: экспорт, импорт, структура внешней торговли, статистика внешней торговли, декомпозиция, механизм отбора.

The paper elucidates the methodological principles and mechanism of formation of a set of goods-representatives to assess the conditions of international trade of Ukraine. With the help of the Ukrainian classification of international economic activity and on the basis of decomposition method 3 stages of the main body formation are signed out. The analysis of the structure of international trade of Ukraine is made. Commodity sections, groups and categories-representatives for further evaluation of the terms of Ukraine's international trade in goods are chosen.

Key words: export, import, structure of international trade, international trade statistics, decomposition, mechanism of selection.

Постановка проблеми. Ефективний соціально-економічний розвиток будь-якої країни, державне управління нею та регулювання унеможлиблюється без своєчасного отримання повної, достовірної, науково обґрунтованої офіційної статистичної інформації про економічні, соціальні, демографічні, екологічні та інші суспільні явища, що відбуваються в Україні. Важливе місце в цьому процесі займає статистика зовнішньої торгівлі. Цей напрям у статистичній науці належать до числа тих джерел, які широко використовуються в економічних дослідженнях з різної проблематики. Крім того, за допомогою статистики зовнішньої торгівлі можна розрахувати непрямі показники для загальної характеристики економічного розвитку країни на

певному етапі її розвитку. У сфері міжнародних відносин економіка часто безпосередньо стикається з політикою і статистичні показники про зовнішньоекономічну діяльність можуть бути більш важливими джерелами для вивчення міжнародних відносин, ніж дипломатичні документи. Використання статистики зовнішньої торгівлі за допомогою методів кількісного аналізу дозволяє обґрунтувати вибір товарних позицій, груп та розділів у зовнішній торгівлі товарами України для подальшого статистичного оцінювання умов торгівлі. Все це говорить про актуальність та широкі можливості використання такого джерела як статистика зовнішньої торгівлі у дослідженнях розвитку економіки країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічним засадам та механізму формування сукупності товарів-представників для оцінювання умов зовнішньої торгівлі товарами України, на сьогодні майже не приділяється уваги, що викликане, як вбачається, відсутністю в Україні комплексних теоретичних розробок цього напрямку. Проте, деяких аспектів цього питання торкалися в своїх працях В.С. Михайлов [1], О.В. Дьяченко [2], П.В. Пашко [3], В.В. Дячек [4], А.Д. Войцещук [5], та деякі інші вітчизняні науковці, в яких певною мірою розглядається методологічні засади статистики зовнішньої торгівлі товарами. Тим не менше, на наш погляд, недостатньо ґрунтовно та широко. Таким чином тема методологічного забезпечення формування сукупності товарів-представників для оцінювання умов зовнішньої торгівлі товарами України є недостатньо висвітленою у вітчизняній науці та має потребу у подальшому та всебічному дослідженні.

Постановка завдання. Розробити та обґрунтувати методологічні засади, а також механізм формування сукупності товарів-представників для оцінювання умов зовнішньої торгівлі товарами України.

Виклад основного матеріалу. Аналіз зовнішньої торговельної діяльності забезпечується в основному даними державної статистики зовнішньої торгівлі. В основі якої лежить суцільне спостереження. Реалізація суцільного спостереження забезпечує:

- збір повної інформації про обсяги експорту та імпорту країни за товарним складом та географією;
- аналіз динаміки цін експорту та імпорту за окремими порівнювальними товарними розділами, групами та позиціями, на базі яких надається оцінка умов експорту, імпорту та умов торгівлі;
- оцінювання реального валового внутрішнього доходу та визначення втрат від зміни умов торгівлі;
- регулювання зовнішньої торговельної діяльності для визначення пріоритетних напрямів у розвитку зовнішньої торгівлі товарами України.

В основі статистичного спостереження за обсягами зовнішньої торгівлі товарами здійснюються на основі даних:

- митної статистики;
- статистичних звітів підприємств та організацій України по товарах, що не підлягають митному декларуванню;

- інформація про ввезення (вивезення) товарів фізичними особами не для комерційних цілей.

Ця звітність містить всю необхідну інформацію щодо господарської діяльності кожної одиниці спостереження.

Інформаційна база налічує не одну тисячу записів про обсяги експорту та імпорту окремо за товарною номенклатурою, в розрізі країн імпортерів та експортерів. Зрозуміло, що такі обсяги інформації потребують значних витрат часу, що знаходиться поза межами можливостей даного дослідження. У зв'язку з цим постало питання про необхідність обмеження об'єкта дослідження без порушень принципів репрезентативності, що дозволило би зробити обґрунтовані висновки про динаміку умов торгівлі, а також розробити пропозиції підвищення ефективності зовнішньої торгівлі України.

Дотримання принципу репрезентативності забезпечується спостереженням основного масиву відповідно до якого обстеження будують під дані товарні групи, на які припадає більше двох третіх загального обсягу експорту (імпорту) у вартісному виразі.

Оскільки товарний склад експорту та імпорту є дуже диверсифікованим і має складну ієрархічну організацію в основу якої покладена класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності, то склад основного масиву формувався з гори до низу. Тобто, вся процедура була розбита на три основних етапи, які визначалися класифікаційною структурою УКТЗЕД (табл. 1). Вона, в свою чергу, базується на Гармонізованій системі опису та кодування товарів (ГС) та Комбінованій номенклатурі Європейського Союзу (КН ЄС).

Десятизначний цифровий товарний код УКТЗЕД має таку структуру:

- перші шість знаків відповідають коду ГС;
- сьомий та восьмий знаки відповідають коду КН ЄС;
- дев'ятий та десятий знаки відповідають деталізації коду товару на національному рівні України.

Таблиця 1

Класифікаційна структура УКТЗЕД

Рівень класифікації	Код товару
Розділ	Римські цифри (не зазначаються у товарному коді)
Групи	Двозначний код
Товарні позиції	Чотиризначний код
Товарні підпозиції	Шестизначний код
Товарні категорії	Восьмизначний код
Товарні підкатегорії	Дев'ятизначний та десятизначний код

Джерело: власні розробки автора за даними [6].

Наведена класифікаційна структура свідчить про ієрархічну структуру, яка внизу ускладнюється. А тому, для виокремлення товарів для основного масиву було розроблено складний механізм відбору товарних розділів, груп та позицій-представників на основі методу декомпозиції, який включає в себе 3 етапи:

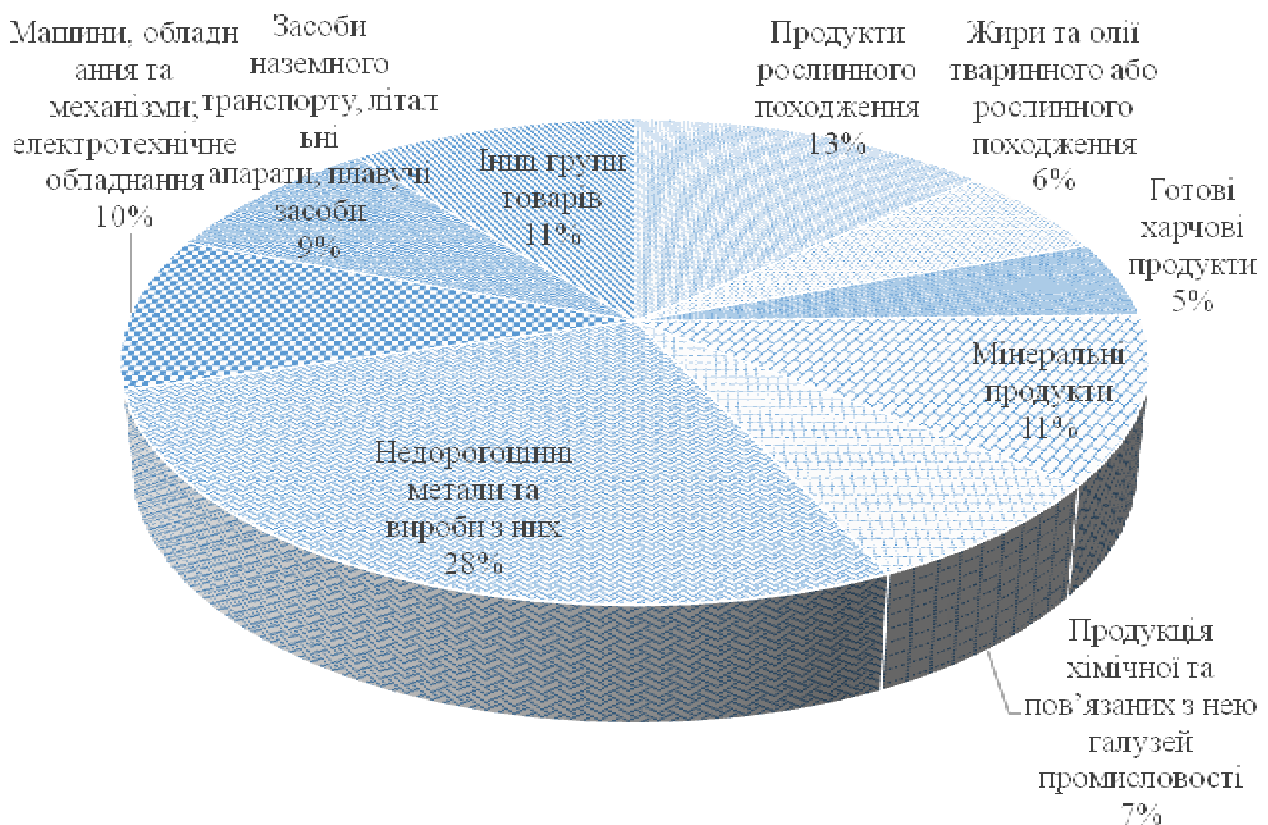
I етап – вибір розділів-представників по експорту та імпорту товарів України на основі даних загального масиву;

II етап – на основі обраних розділів-представників по експорту та імпорту товарів України виокремлюємо групи-представники по експорту та імпорту товарів України;

III етап – на основі обраних груп-представників по експорту та імпорту товарів України виокремлюємо товарні позиції-представники по експорту та імпорту товарів України.

Слід зазначити, що на кожному етапі повинна проводитися процедура узгодження представників по експорту та по імпорту.

Практичну реалізацію окресленого механізму розглянемо для експорту та імпорту товарів України у 2012 році (рис. 1).

Рис. 1. Структура експорту зовнішньої торгівлі товарами України за товарними розділами у 2012 р.

Джерело: розрахунки автора за даними [6].

Так за результатами структурного аналізу встановлено, що найбільші частки в експорті зовнішньої торгівлі товарами України у 2012 році припадають на такі товарні розділи:

- недорогоцінні метали та вироби з них 28 %;
- продукти рослинного походження 13 %;
- мінеральні продукти 11 %;
- машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання 10 %;
- засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби 9 %.

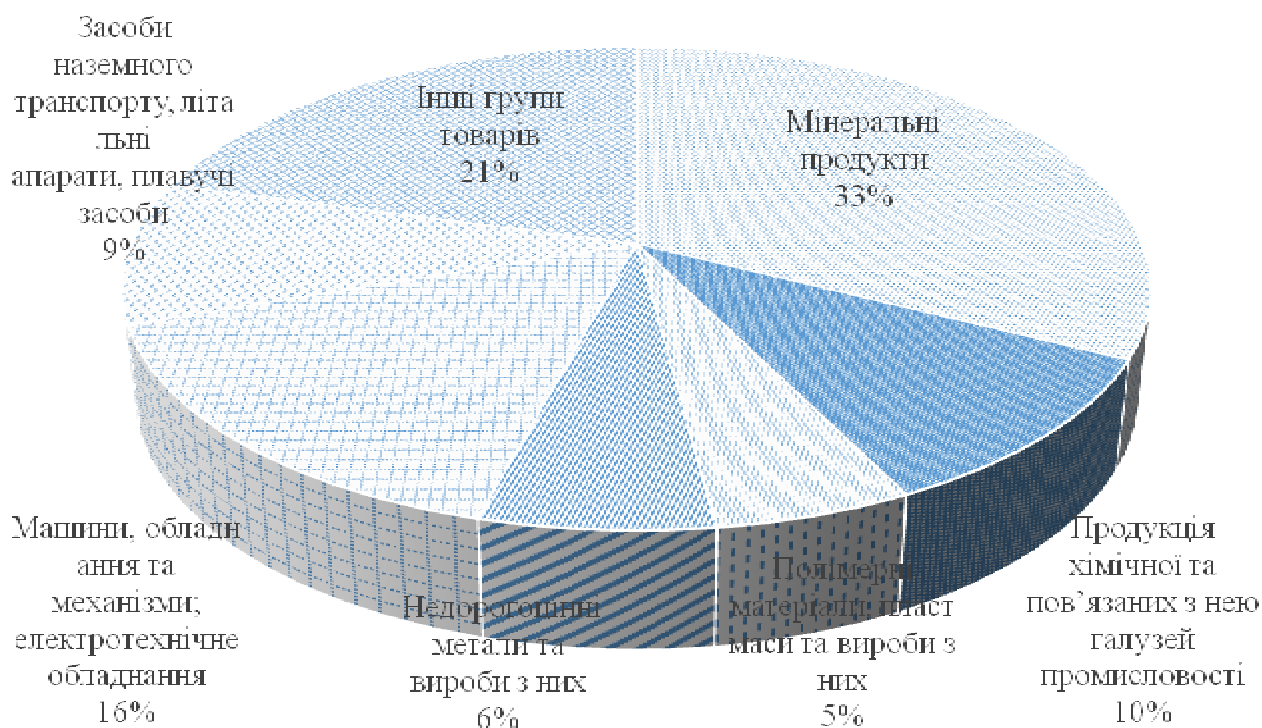
Таким чином, в загальній структурі експорту товарів України на дані розділи товарів припадає 70,8% загального обсягу експорту України.

Враховуючи це, поглиблений аналіз умов експорту товарів у зовнішній торгівлі та географічної структури буде здійснюватися саме за цими п'ятьма розділами.

Застосування аналогічного підходу до вибору товарних розділів-представників імпорту дозволило визначити такі товарні розділи (рис. 2):

- це мінеральні продукти 33 %;
- машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання 16 %;
- продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості 10 %;
- засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби 9 %;
- недорогоцінні метали та вироби з них 6 %.

В загальній структурі імпорту товарів України на 4 розділи імпорту товарів припадає більше 68 % імпорту країни, але враховуючи необхідність подальшого поглибленого аналізу умов торгівлі, де інформаційною базою виступає одночасно експорт та імпорт, то товарний розділ до якого входить продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості також нами був включений до товарних розділів-представників. Таким чином, до основного масиву товарних розділів-представників структури імпорту увійшло 74 % всього імпорту.

Рис. 2. Структура імпорту зовнішньої торгівлі товарами України за товарними розділами у 2012 р.

Джерело: розрахунки автора за даними [6].

Відповідно до розробленого механізму, на II етапі в кожному розділі-представнику виділяємо товарні групи-представники, керуючись аналогічним алгоритмом визначення товарних груп-представників (табл. 2 – 6).

Таблиця 2

**Структура зовнішньої торгівлі України продуктами
рослинного походження у 2012 р.**

Розділ та відповідні групи товарів	Структура, %	
	Експорт	Імпорт
Продукти рослинного походження	13	3
З них:		
живі дерева та інші рослини	0,02	6
овочі	2	6
їстівні плоди та горіхи	2	47
кава, чай	0,14	13
зернові культури	76	10
продукція борошномельно-круп'яної промисловості	1	1
насіння і плоди олійних рослин	19	15
шелак природний	0,01	2
рослинні матеріали для виготовлення	0,01	0,09

Джерело: власні розрахунки автора за даними [6].

З проведеного аналізу у таблиці 2 бачимо, що зернові культури в структурі експорту другого розділу займають 76 %, а такі групи як їстівні плоди, насіння і плоди олійних рослин та зернові культури утворюють 72 % імпорту.

Таблиця 3

**Структура зовнішньої торгівлі України
мінеральними продуктами у 2012 р.**

Розділ та відповідні групи товарів	Структура, %	
	Експорт	Імпорт
Мінеральні продукти	11	33
З них:		
сіль; сірка; землі та каміння	9	2
руди, шлак і зола	43	3
палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки	48	95

Джерело: розрахунки автора за даними [6].

Враховуючи, що на товарну групу, яка включає палива мінеральні; нафту і продукти її перегонки припадає 95 % імпорту, а експорт репрезентативно представлений двома товарними групами (руди, шлак і зола та палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки) тому необхідно виділити дві товарні групи в якості представників (табл. 3). Таким чином на них буде припадати 91 % і 98 % відповідного експорту та імпорту.

Таблиця 4

Структура зовнішньої торгівлі України продукцією хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості у 2012 р.

Розділ та відповідні групи товарів	Структура, %	
	Експорт	Імпорт
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	7	10
З них:		
продукти неорганічної хімії	34	3
органічні хімічні сполуки	8	11
фармацевтична продукція	5	39
добрива	35	9
екстракти дубильні	7	6
ефірні олії	4	10
мило, поверхнево-активні органічні речовини	3	5
білкові речовини	1	2
порох і вибухові речовини	0,23	0,30
фотографічні або кінематографічні товари	0,01	0,45
різноманітна хімічна продукція	3,	15

Джерело: розрахунки автора за даними [6].

З наведених даних, що представлені у таблиці 4в якості товарів-представників обираємо такі товарні групи, як продукти неорганічної хімії, органічні хімічні сполуки, фармацевтична продукція, добрива та ефірні олії так як разом вони складають 85 % та 77 % експорту та імпорту даного розділу товарів відповідно.

Таблиця 5

Структура зовнішньої торгівлі України недорогоцінними металами та виробами з них у 2012 р.

Розділ та відповідні групи товарів	Структура, %	
	Експорт	Імпорт
Недорогоцінні метали та вироби з них	28	6
З них:		
чорні метали	81	44
вироби з чорних металів	15	25
мідь і вироби з неї	1	3
нікель і вироби з нього	0,08	4
алюміній і вироби з нього	0,77	9
свинець і вироби з нього	0,09	1
цинк і вироби з нього	0,07	0,97
олово і вироби з нього	0,00	0,20
інші недорогоцінні метали	0,83	2
інструменти, ножові вироби	0,18	5
інші вироби з недорогоцінних металів	0,72	6

Джерело: розрахунки автора за даними [6].

У структурі зовнішньої торгівлі України у розділі недорогочінні метали, на які припадає 28 % експорту та 6 % імпорту, найбільша частка належить 72 та 73 групам – чорні метали та вироби з чорних металів – 96 % та 69 % відповідно експорту та імпорту.

Таблиця 6

Структура зовнішньої торгівлі України машинами, обладнанням та механізмами; електротехнічним обладнанням у 2012 р.

Розділ та відповідні групи товарів	Структура, %	
	Експорт	Імпорт
Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	10	16
З них:		
реактори ядерні, котли, машини	54	55
електричні машини	46	45

Джерело: розрахунки автора за даними [6].

Структура зовнішньої торгівлі машинами, обладнанням та механізмами, а також електротехнічним обладнанням представлені двома групами:

- реактори ядерні, котли, машини;
- електричні машини.

Таблиця 7

Структура зовнішньої торгівлі України засобами наземного транспорту, літальними апаратами, плавучими засобами у 2012 р.

Розділ та відповідні групи товарів	Структура, %	
	Експорт	Імпорт
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	9	10
З них:		
залізничні локомотиви	69	12
засоби наземного транспорту, крім залізничного	10	74
літальні апарати	16	1
судна	6	13

Джерело: розрахунки автора за даними [6].

Аналіз структури зовнішньої торгівлі засобами транспорту літаками та плавучими засобами дозволив виділити дві товарні групи-представники:

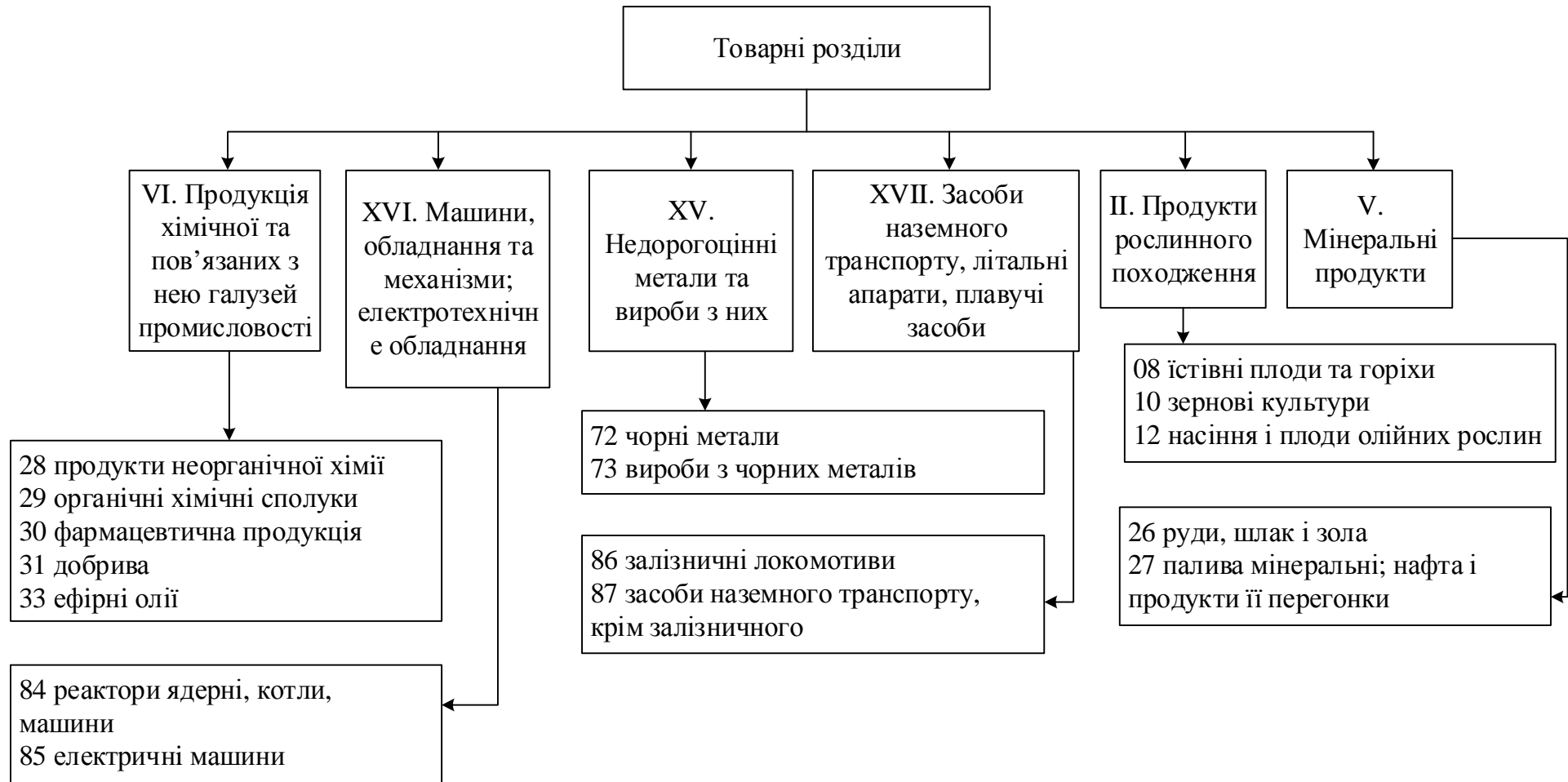
- залізничні локомотиви;
- засоби наземного транспорту, крім залізничного.

Дані групи товарів складають відповідно 79 % експорту і 86 % імпорту даного розділу.

Таким чином, у подальшому дослідженні будемо використовувати наступні розділи та групи товарів (рис. 3).

Відповідно до розробленої методики, на третьому етапі виокремлюємо товарні позиції-представники. В результаті чого отримуємо дані про необхідні для подальшого статистичного дослідження умов зовнішньої торгівлі товарами України товарні позиції.

Рис. 3. Склад товарів-представників за розділами та групами

Джерело: власні розробки автора за даними [6].

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Розроблено та обґрунтовано методологічні засади, а також трьох-етапний механізм формування сукупності товарів-представників для оцінювання умов зовнішньої торгівлі товарами України. За допомогою розробленого механізму було виділено 6 товарних розділів-представників, 16 товарних груп-представників, а також 96 товарних позицій-представників для подальшого оцінювання умов зовнішньої торгівлі товарами України.

На основі проведеного дослідження можна проаналізувати динаміку цін експорту та імпорту за окремими порівнювальними товарними розділами, групами та позиціями, на базі яких надається оцінка умов експорту, імпорту та умов торгівлі.

У перспективах подальшого дослідження – розробка механізму оцінки реального валового внутрішнього доходу та визначення втрат від зміни умов торгівлі. Також надання рекомендацій щодо регулювання зовнішньоторговельної діяльності для визначення пріоритетних напрямів у розвитку зовнішньої торгівлі товарами України.

Список використаних джерел

1. Михайлов В.С. Методологічне забезпечення статистики зовнішньої торгівлі. / В.С. Михайлов, О.В. Дьяченко – К. : ДАСОА, 2007. – 106 с.
2. Дьяченко О.В. Організація статистичних спостережень у сфері зовнішньої торгівлі товарами в Україні / О.В. Дьяченко // Статистика України. – 2006. – № 3. – С. 4–8.
3. Основи митної справи в Україні : навч. посібн. / за ред. П.В. Пашка. – К. : Знання, 2004. – 732 с.
4. Дячек В.В. Зовнішня торгівля товарами підприємств України: статистичний огляд та можливі шляхи розвитку / В.В. Дячек // Бізнесінформ. – 2012. – № 1. – С. 11–19.
5. Митна справа. У 3-х томах. Том 1 : навч. посібн. – Курс лекцій / За ред. А.Д. Войцещука – К. : Вид-во ТОВ «ВД «Мануфактура»», 2006. – 412 с.
6. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>